

Վիգեն Հարությունյան

*ՀՀ զինվորական կենտրոնական դատախազության
կայազորների զինվորական դատախազությունների գործունեության
նկարագրման վերահսկողության բաժնի պետ, արդարադատության առաջին
դասի խորհրդական*

Հայկուհի Մարտիկյան

Երևանի կայազորի զինվորական դատախազության դատախազ

ՍՈՒՑ ՑՈՒՑՄՈՒՆՔ ՏԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՄԵՂԱԴՐՅԱԼԻՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԵՆԹԱՐԿԵԼՈՒ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ¹

Համառոտագիր

ՀՀ գործող քրեական և քրեական դատավարության օրենսգրքերն ապահովել են մեղադրյալին սուտ ցուցմունք տալու համար քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հիմքեր: Չնայած դրան՝ շարունակվում է դեռևս նախկին կարգավորումների կիրառմամբ ձևավորված այն պրակտիկան, որի համաձայն՝ մեղադրյալն իր պաշտպանության իրավունքն իրացնելիս ազատ է միջոցների ընտրության հարցում և իր պաշտպանությունը կարող է իրականացնել նաև սուտ ցուցմունք տալու միջոցով:

Հոդվածում համալիր կերպով ներկայացվել է խնդրո առարկա հարցի հետ կապված գործնականում առկա իրավիճակը: Վերլուծությունները կատարվել են հիմնվելով տարբեր ժամանակներում գործող ներպետական ու այլ պետությունների քրեական ու քրեադատավարական օրենսդրությունների, դատական պրակտիկայի համեմատադրական վերլուծության, տարբեր աղբյուրներում տեղ գտած գիտական մոտեցումների, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումների վրա:

Կատարված հետազոտության հիման վրա եզրահանգում է արվել, որ մեղադրյալի կողմից սուտ ցուցմունք տալու դեպքերին իրավասու մարմինների կողմից օրենքով սահմանված կարգով համարժեք արձագանք չի տրվում: Հոդվածում քննարկման առարկա դարձած հարցերը արդիական են դառնում հատկապես այն համատեքստում, որ չնայած անհրաժեշտ իրավական հիմքերի ամրագրմանը՝ ՀՀ քրեական ու քրեական դատավարության նոր օրենսգրքերի շուրջ եռամյա գործողության պայմաններում մեղադրյալներին քրեական

¹ Հոդվածը ներկայացվել է 05.05.2025թ., գրախոսվել է 09.06.2025թ.:

պատասխանատվության ենթարկելու պրակտիկա դեռևս չի ձևավորվել, ինչն անհրաժեշտ է խնդրո առարկա հարցի կապակցությամբ ՀՀ քրեական և քրեական դատավարության գործող օրենսգրքերի հիմքում ընկած նպատակները, ի վերջո, ապահովելու համար:

Հիմնաբառեր- սուտ ցուցմունք, քրեական պատասխանատվություն, մեղադրյալ, պաշտպանության իրավունքի սահմաններ, սուտ մատնություն, խրախուսական նորմ:

Ներածություն

2022 թվականի հուլիսի 1-ից ուժի մեջ մտած քրեական և քրեական դատավարության օրենսգրքերով կատարվել են մի շարք փոփոխություններ, որոնց հիմքում ընկած է օրենսդրությամբ սահմանված արդյունքին հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռման եղանակով հասնելու անհրաժեշտությունը: Այդպիսի փոփոխություններից է մեղադրյալին սուտ ցուցմունք տալու համար քրեական պատասխանատվության անձեռնմխելիությունից զրկելը, որով օրենսդիրը նպատակ է ունեցել բարձրացնել մեղադրյալի ցուցմունքի գնահատողական արժեքը և միևնույն ժամանակ մեղադրյալի համար սահմանել վարքագծի կանոն՝ ցուցմունք տալու իրավունքն իրացնելիս առաջնորդվելու արդարադատությունը հարգելու պայմանով: Այդպիսով կատարվել է սուտ ցուցմունք տալու համար պատասխանատվություն նախատեսող հանցակազմի սուբյեկտային կազմի ընդլայնում՝ դրանում ներառելով նաև մեղադրյալին:

Կատարված փոփոխությունը, լինելով նորամուծություն հայրենական օրենսդրությունում, առաջ է բերել տեսական ու գործնական մի շարք խնդիրներ՝ պայմանավորելով սույն հետազոտության անհրաժեշտությունը: Հետազոտության նպատակը սուտ ցուցմունք տալու հանցակազմի ուսումնասիրությունն ու վերլուծությունն է, քրեադատավարական համապատասխան կարգավորումների հետ հանցակազմի տարրերի փոխգործակցության բացահայտումը՝ հանցակազմի նոր սուբյեկտ հանդիսացող մեղադրյալի քրեական պատասխանատվությունն ապահովելու տեսանկյունից:

Հետազոտության նպատակն է հանդիսացել բացահայտել մեղադրյալին սուտ ցուցմունք տալու համար պատասխանատվության ենթարկելու տեսական ու գործնական խնդիրները, որի ճանապարհին անդրադարձ է կատարվել հանցակազմի զարգացման պատմությանը, արարքի հանրային վտանգավորությունն ու պատժելիությունը դիտարկվել է մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքի սահմանների համատեքստում, կատարվել են տարբեր իրավակարգերում և պետություններում եղած կարգավորումների համեմատություններ, ուսումնասիրվել է դրանց հիման վրա ձևավորված դատական պրակտիկան, անցկացվել են զուգահեռներ, բացահայտվել են սուտ ցուցմունք տալու համար պատասխանատվությունից ազատելու հիմքերի առանձնահատկությունները, վեր է հանվել մեղադրյալին սուտ ցուցմունք տալու համար պատասխանատվության ենթարկելու գործնականում առկա իրավիճակը:

Գործնական խնդիրների շարքում հատուկ ուշադրություն է հատկացվել սահմանված օրենսդրական հիմքերի պայմաններում մեղադրյալին սուտ ցուցմունք տալու համար պատասխանատվության ենթարկելու դեպքերի բացակայությանը՝ պայմանավորված իրավակիրառողի կողմից բավարար ջանքեր գործադրելու պակասով:

Կատարված ուսումնասիրության հիման վրա ներկայացված առաջարկությունները հնարավորություն կտան վերանայել նախկին օրենսդրությանը համահունչ ձևավորված, սակայն նոր օրենսդրության հետ անհամատեղելի դատական պրակտիկան՝ այն վերաիմաստավորելով և ապահովելով դրա զարգացումը գործող իրավակարգավորումներին համապատասխան:

Գլուխ 1. Սուտ ցուցմունք տալու հանցակազմի զարգացման պատմությունը

Քրեական իրավունքի պատմության մեջ սուտ ցուցմունք տալու համար պատասխանատվությունը դարերի վաղեմություն ունի, ընդ որում՝ հասարակության զարգացման տարբեր փուլերում, յուրաքանչյուր հասարակարգին ու ձևավորված հասարակական հարաբերություններին համապատասխան, հանցակազմը միշտ ենթարկվել է ձևի ու բովանդակության փոփոխությունների՝ ընդգրկելով պատժելի արարքների ամենատարբեր դրսևորումներ: Ընդհանուր առմամբ սուտ վկայության (մատնության) համար պատասխանատվության ենթարկելու նախադրյալներ ամրագրված են եղել Համնուրաբի օրենքներում, իսկ արդեն ներկայում կիրառվող սուտ ցուցմունք տալու հանցակազմի ակունքները տանում են դեպի Հին Հռոմ: Հռոմեական իրավունքում սուտ վկայությունը² համարվում էր ծանր հանցագործություն, որի կանխարգելման համար նախատեսված էին առավել խիստ պատժամիջոցներ: Ավելի ուշ՝ ձևավորվեց օրենքների ամբողջական համակարգ, և Կոնստանտին օրենքը³ սուտ վկայություն համարեց նաև դատարանում փաստաթղթեր (ապացույցներ) կեղծելը⁴: Շ.Լ.Մոնտեսքյոյի «Օրենքների ոգու մասին» աշխատության մեջ խոսվում է Ֆրանսիայիում սուտ վկայության համար չարդարացված, ոչ համաչափ խիստ պատիժ սահմանված լինելու մասին⁶:

Հայրենական օրենսդրությունում՝ շարադրանքի որոշ տարբերություններով հանդերձ, սուտ ցուցմունք տալու համար քրեական պատասխանատվություն նախատեսված է եղել դեռևս խորհրդային ժամանակաշրջանից: 07.03.1961 թվականին ընդունված Հայկական ԽՍՀ քրեական օրենսգրքի 196-րդ հոդվածով ամրագրված էր ակնհայտ սուտ ցուցմունք տալու հանցակազմը⁷, որի համաձայն՝

² [falsum testimonium]

³ Լուկիոս Կոռնելիոս Սուլլա (մ.թ.ա. 81 թ. հունվարի 27 - 28, լատին.՝ Lucius Cornelius Sulla (Felix); մ.թ.ա. 138 - մ.թ.ա. 78), հռոմեացի պետական գործիչ

⁴ Raimov A., Raimova N. Briefs on the history of ancient Rome/Justice. Legal, scientific and practical publication. ISSN 2181-8991. 2/2021. Tashkent, 2021. -B.46. 10. Khayriev Nodirjon

⁵ Neo Science Peer Reviewed Journal. Volume 29. SOME REFLECTIONS ON A RETROSPECTIVE ANALYSIS OF LIABILITY FOR PERJURY. Sattarov Jasurbek Avazbekovich. ISSN (E): 2949-7701. January-2025

⁶ Շառլ Լյուի Մոնտեսքյո, «Օրենքների ոգու մասին» աշխատություն, Գիրք 29.

⁷ Հայկական ՍՍՀ Գերագույն սովետի նախագահության 1963թ. հունվարի 12-ի հրամանագրի խմբագրությամբ ՀՍՍՀ ԳՍՀ, 1963թ., N 5, հոդվ. 52

քրեորեն պատժելի արարք էր համարվում քննության ժամանակ կամ դատարանում վկայի կամ տուժողի կողմից ակնհայտ սուտ ցուցմունք տալը, կամ փորձագետի կողմից ակնհայտ կեղծ եզրակացություն տալը, ինչպես նաև թարգմանչի կողմից ակնհայտ սխալ թարգմանություն կատարելը:

Նշված հոդվածով նախատեսված հանցակազմի համարժեքն ամրագրվեց 18.04.2003 թվականին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքի 338-րդ հոդվածում, որով քրեական պատասխանատվություն էր նախատեսվում նախնական քննության ընթացքում կամ դատարանում վկայի կամ տուժողի կողմից սուտ ցուցմունք տալու, կամ փորձագետի կողմից ակնհայտ կեղծ եզրակացություն տալու, ինչպես նաև թարգմանչի կողմից սխալ թարգմանություն կատարելու համար: ՀՀ քրեական օրենսգրքի 338-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմով հանցավոր համարվող արարքների շրջանակը, օրենսգրքի շուրջ քսանամյա գործողության ընթացքում, ենթարկվել է որոշակի փոփոխությունների: Ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ փոփոխությունների անհրաժեշտությունը որոշ դեպքերում պայմանավորված է եղել հարցի բովանդակային կարգավորման, իսկ որոշ դեպքերում պարզապես օրենսդրական տեխնիկայի կանոններին համապատասխանեցնելու անհրաժեշտությամբ: Հանցակազմի զարգացման պատմության մեջ ամենաէական փոփոխությունը, թերևս, կատարվեց 2022 թվականի հուլիսի 1-ից ուժի մեջ մտած քրեական օրենսգրքով, որով պատասխանատվություն նախատեսվեց նաև մեղադրյալի կողմից սուտ ցուցմունք տալու համար:

Այսպես՝ թե 1961 թվականին ընդունված և թե 2003 թվականին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքերով քրեադատավարական հարաբերություններում որպես սուտ ցուցմունք տալու համար պատասխանատվության ենթակա սուբյեկտ կարող էին հանդես գալ բացառապես վկան կամ տուժողը: Ինչպես նշվեց, ամենաուշագրավ փոփոխությունը, ավելի ստույգ՝ լրացումը, որը տեղի ունեցավ նոր քրեական օրենսգրքով, քրեական վարույթով (գործով) սուտ ցուցմունք տալու հանցակազմի սուբյեկտային կազմի ընդլայնումն է, որի փոփոխությունը պայմանավորված է մեղադրյալի լռելու և օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով պաշտպանվելու իրավունքների բովանդակության ու սահմանների՝ ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքով տեղի ունեցած վերանայմամբ: Մասնավորապես, եթե ՀՀ նախկին քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված էր, որ մեղադրյալի վրա չի կարող որևէ պատասխանատվություն դրվել իր տված ցուցմունքների և բացատրությունների համար, բացի այն դեպքերից, երբ նա հայտարարել է հանցագործությանն ակնհայտորեն առնչություն չունեցող անձի կողմից հանցանք կատարելու մասին⁸, ապա ՀՀ գործող քրեական դատավարության օրենսգրքից համանման կարգավորում չի նախատեսել և մեղադրյալի լռելու իրավունքին նման լայն բովանդակություն չի հաղորդել: Ավելին՝ ՀՀ գործող քրեական դատավարության օրենսգրքի 221-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ քննիչը մեղադրյալին բացատրում է լռելու նրա իրավունքը, պարզաբանում, որ այդ իրավունքից օգտվելը չի կարող մեկնաբանվել ի վնաս նրա, և եթե մեղադրյալը

⁸ 01.07.1998 թվականին ընդունված քրեական դատավարության օրենսգրքի 65-րդ հոդվածի 3-րդ մաս

ցուցմունք տալու ցանկություն է հայտնում, ապա քննիչը նրան տեղեկացնում է ճիշտ ցուցմունք տալու պարտականության և նախազգուշացնում սուտ ցուցմունք տալու համար սահմանված պատասխանատվության մասին: Հարցաքննվող անձին ցուցմունք տալու հետ կապված նրա իրավունքները և պարտականությունները բացատրելու, ինչպես նաև այդ պարտականությունների չկատարման համար սահմանված պատասխանատվության մասին նախազգուշացնելու ընթացակարգ է նախատեսված նաև դատարանում⁹:

Այսպիսով՝ ՀՀ գործող քրեական օրենսգրքով, պայմանավորված ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքի սահմանների վերանայման հանգամանքով, պատասխանատվություն է նախատեսվել մեղադրյալի կողմից սուտ ցուցմունք տալու համար, որի հիմնավորումներին և անդադագային օրենսդրության կարգավորումներին անդրադարձ կկատարվի հաջորդիվ:

Գլուխ 2. Մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքի սահմանները

Սուտ ցուցմունք տալու համար քրեական պատասխանատվություն նախատեսված է մի շարք երկրների քրեական օրենսդրությամբ, սակայն ոչ բոլոր երկրների օրենսդրությամբ է մեղադրյալը համարվում նշված հանցագործության սուբյեկտ: Ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ այս հարցի կապակցությամբ մոտեցումները տարբեր են՝ կախված իրավական համակարգերից:

Ռոմանոգերմանական իրավական ընտանիքին պատկանող մի շարք երկրներում մեղադրյալներին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու համար նախատեսված հանցակազմը «սուտ մատնությունն» է կամ, բառացի թարգմանությամբ, «սուտ մեղադրելը»: Մեղադրյալի տված ցուցմունքը չի համարվում քրեորեն պատժելի արարք, քանի դեռ վերջինիս հայտարարությունները չեն պարունակում այլ անձանց հանցանքի կատարման մեջ մեղադրելու հատկանիշներ: Որպես օրինակ կարող ենք վկայակոչել Իսպանիայի Թագավորության քրեական օրենսգրքի 456-րդ հոդվածը, Շվեյցարական Համադաշնության քրեական օրենսգրքի 303-րդ հոդվածը, Գերմանիայի Դաշնության քրեական օրենսգրքի 164-րդ հոդվածը, Ֆրանսիայի Հանրապետության քրեական օրենսգրքի 226-10-րդ հոդվածը, Նորվեգիայի Թագավորության քրեական օրենսգրքի 222-րդ հոդվածը, որոնցում ամրագրվել են մեղադրյալներին սուտ մատնության համար քրեական պատասխանատվության ենթարկելու իրավական հիմքեր:

Մոտեցումն այլ է անգլոամերիկյան իրավական համակարգին հարող երկրների օրենսդրությամբ: Մեծ Բրիտանիայի քրեական օրենսդրության¹⁰ կարգա-

⁹ 30.06.2021 թվականին ընդունված ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 326-րդ հոդվածի 1-ին մաս

¹⁰ Մեծ Բրիտանիայում սուտ ցուցմունք տալու համար քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հարցերը կարգավորվում են Պառլամենտի կողմից ընդունված՝ Սուտ ցուցմունքի (հայտարարությունների) վերաբերյալ 1911 թվականին ընդունված Իրավական ակտով: Perjury Act 1911, Քրեական Արդարադատության վերաբերյալ 1987 թվականին ընդունված Իրավական ակտով: The Criminal Justice Act 1987.

վորումները թույլ են տալիս քրեադատավարական հարաբերություններում սուտ ցուցմունք տալու համար պատասխանատվության ենթարկել թե՛ վկաներին (տուժողներին), և թե՛ մեղադրյալներին: Մեծ Բրիտանիայում մեղադրյալին սուտ ցուցմունք տալու համար քրեական պատասխանատվության ենթարկելու դատական պրակտիկայի ուսումնասիրություններում հետաքրքրություն է ներկայացնում Լորդերի պալատի կողմից կայացված 22.06.2000 թվականի դատավճիռը¹¹: Մեղադրյալը նախկինում (1972 թվականին) ճանաչվել էր անպարտ և արդարացվել էր տրանսպորտային միջոց վարելու իրավունքից զրկված լինելու պայմաններում մոտոցիկլ վարելու մեղադրանքով: Դատավճռի հիմքում դրվել էր նաև մեղադրյալի երդման տակ տված ցուցմունքը, որով հերքում էր մոտոցիկլ վարելու հանգամանքը: Դրանից հետո մեղադրյալին առաջադրվել էր մեղադրանք սուտ ցուցմունք տալու համար: Մեղադրյալն ի պաշտպանություն իրեն փաստարկ էր ներկայացրել, որ իր արդարացումը բացառում է սուտ ցուցմունք տալու համար իրեն պատասխանատվության ենթարկելու հնարավորությունը՝ հաշվի առնելով էստոպելի սկզբունքը¹², քանի որ դատարանն արդեն իր ցուցմունքը դատավճռով գնահատել էր՝ այն կասկածի տակ չառնելով: Լորդերի պալատն այս կապակցությամբ դիրքորոշում հայտնեց, որ էստոպելի սկզբունքը չի գործում քրեադատական հարաբերություններում այնպես, ինչպես քաղաքացիաիրավական հարաբերություններում կգործի, և մեղադրյալը կարող է քրեական պատասխանատվության ենթարկվել նաև սուտ ցուցմունք տալու համար՝ չնայած նրան, որ այդ ցուցմունքը նախկինում հիմք է ընդունվել արդարացման դատավճիռ կայացնելու համար: Դատավճռի հիմնավորումներում շեշտադրում է կատարվել, որ «սուտ ցուցմունք տալն անպատիժ թողնելը միայն այն հիմնավորմամբ, որ այն նախկինում արդարացման դատավճռի հիմքում է դրվել, կարող է լուրջ հարված հասցնել արդարադատությանը, և խարխիլել արդարադատության համակարգի նկատմամբ ձևավորված հանրային վստահությունը¹³»:

Մյուս երկիրը, որի փորձառությունը համեմատական առումով նույնպես կարող է այս համատեքստում հետաքրքրություն ներկայացնել Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներն է: ԱՄՆ քրեական օրենսգրքի 1621-րդ հոդվածը (որոշ դեպքերում նաև 1623-րդ հոդվածը) քրեական պատասխանատվություն է սահմանում երդման տակ գիտակցաբար սուտ (իրականության չհամապատասխանող) տեղեկություններ հայտնելու համար¹⁴: ԱՄՆ-ում ևս ձևավորված է կայուն նախադեպային իրա-

¹¹ Բեգինան ընդդեմ Ջ.-ի (պատասխանող), 22.06.2000 թվականի դատավճիռ.

¹² սկզբունք [issue of estoppel], որն իրենից ներկայացնում է արգելք՝ բարձրացնել իրավական հարց (օրինակ՝ դատարանին հայց ներկայացնել), որը նախկինում մեկ այլ գործի շրջանակներում բարձրացվել է և նույն կողմերի մասնակցությամբ դատարանի կողմից լուծվել կամ իրավական գնահատականի արժանացվել: Այն համարվում է res judicata սկզբունքի ենթատարր, որի համաձայն՝ դատական գործով կայացված վերջնական որոշումը, որպես իրավական որոշակիության արդյունք, ենթակա է հարգանքի (Բրումարեսկուն ընդդեմ Ռումինիայի [ՄՊ]) [Brumărescu v. Romania [GC]], թիվ 28342/95, §61, ՄԻԵԴ 1999-VII):

¹³ Լորդ Հյուբոն.

¹⁴ United States Code Title 18, Crimes and Criminal Procedure: Perjury, False declarations.

վունք սուտ ցուցմունք տալու համար մեղադրյալին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ: Որպես օրինակ հիշատակման է արժանի Դունիգանն ընդդեմ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների գործը, որով Ընդհանուր իրավասության դատարանը մեղադրյալի կողմից սուտ ցուցմունք տալու հանգամանքը «հիմնական» գործով դիտել է մեղադրյալի քրեական պատասխանատվությունը և պատիժը ծանրացնող հանգամանք և նշանակել առավել խիստ պատիժ: Այն բողոքաբերի կողմից վիճարկվել է, սակայն Գերագույն դատարանն արձանագրել է դրա իրավաչափությունը՝ նշելով, որ այդ կերպ չի խախտվում մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը, մեղադրյալն իրավունք չունի սուտ ցուցմունք տալ՝ անգամ եթե քրեական պատասխանատվությունից խուսափելու նպատակ է հետապնդում¹⁵:

Այսպիսով՝ ներկայացված դիրքորոշումների առանցքում, ըստ էության, այն գաղափարն է, որ յուրաքանչյուր դեպքում, անկախ անձի դատավարական կարգավիճակից, վարույթի մասնակիցը պետք է պատասխանատվության ենթարկվի իր տված սուտ ցուցմունքի համար:

Վերոնշյալ վերլուծությունների արդյունքում կարող ենք արձանագրել, որ խնդրո առարկա հարցի հետ կապված ՀՀ քրեական դատավարության գործող օրենսգիրքը վերցրել է անգլոամերիկյան իրավական համակարգի կարգավորումները, որոնց էությունն է՝ մեղադրյալը կարող է պահպանել լռություն, իսկ ցուցմունք տալու դեպքում տալ ճշմարտացի ցուցմունք:

Ամփոփելով այլ երկրների փորձի վերլուծությունը՝ միևնույն ժամանակ կարող ենք արձանագրել, որ չնայած սուտ ցուցմունք տալու ազատության սահմանների վերաբերյալ կարգավորումների տարբերությանը, ուսումնասիրված երկրների օրենսդրությունները մեկ հարցում միևնույն մոտեցումն ունեն. խոսքը վերաբերում է սուտ ցուցմունք տալու առանձին դրսևորում հանդիսացող սուտ մատնության դեպքերին, այսինքն՝ երբ մեղադրյալը հաղորդում է հանցագործությանն առնչություն չունեցող անձի կողմից հանցանք կատարելու վերաբերյալ տեղեկություններ: Տեղին կլինի նշել, որ, չնայած մեղադրյալի կողմից սուտ ցուցմունք տալու վերաբերյալ արգելքի բացակայությանը, այլ անձի կողմից հանցանք կատարելու վերաբերյալ տեղեկություններ հաղորդելը ՀՀ քրեական դատավարության նախկին օրենսգրքով դիտվում էր բացառություն և հանգեցնում քրեական պատասխանատվության:

Հարկ է նշել նաև, որ սուտ ցուցմունք տալու համար մեղադրյալին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հանցանքի հանրային վտանգավորության գնահատականն ուղղակիորեն առնչվում է մեղադրյալի դատավարական կարգավիճակին և դրանից բխող իրավունքների ու պարտականությունների շրջանակին, և կախված նրանից, թե որքանով է մեղադրյալի կողմից սուտ ցուցմունք տալը դիտվում նրա դատավարական լիազորությունների մաս, դրանից ելնելով էլ որոշվում է անթույլատրելի վարքագծի սահմանները և այդ արգելքը համա-

¹⁵ UNITED STATES v. DUNNIGAN, 507 U.S. 87 (1993).

պատասխան սանկցիայով ապահովելու անհրաժեշտությունը: Այս համատեքստում անդրադառնալով մեղադրյալի դատավարական կարգավիճակի առանձնահատկություններին՝ պետք է նշել, որ քրեական դատավարության սկզբունքային դրույթները հռչակում են, որ մեղադրյալը կարող է իր պաշտպանությունն իրականացնել օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով, իսկ վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է ապահովել օրենքով չարգելված բոլոր միջոցներով մեղադրանքից նրա պաշտպանվելու իրական հնարավորությունը¹⁶: Մեղադրյալի իրավունքներից է պահպանել լուրջություն կամ ցուցմունք տալ: Միևնույն ժամանակ մեղադրյալի դատավարական կարգավիճակը կանխորոշում է նրա ցուցմունքի առանձնահատկությունները: Եթե վարույթն իրականացնող մարմնի համար մեղադրյալի ցուցմունքը ապացույց ձեռք բերելու աղբյուր է, ապա մեղադրյալի համար այն հանդիսանում է համար իրեն առաջադրված մեղադրանքից պաշտպանվելու միջոց: Մեղադրյալն իր ցուցմունքով կարող է վիճարկել իրեն առաջադրված մեղադրանքի հիմնավորվածությունը, հաստատել կամ հերքել դրա հիմքում ընկած փաստական հանգամանքները, առաջ քաշել սեփական վարկածները:

2022 թվականի հուլիսի 1-ից զուգահեռաբար ուժի մեջ մտած ՀՀ քրեական և քրեական դատավարության օրենսգրքերով տեղ գտած կարգավորումներով որոշակի քայլեր են արվել անձի իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության համակարգի կատարելագործման և միաժամանակ հանրային ու մասնավոր շահերի հավասարակշռված պաշտպանությունն ապահովելու ուղղությամբ: Այս առումով պատահական չէ, որ վարույթի հանրայնությունը¹⁷ գործող ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված սկզբունքների շարքում իր առաջնահերթ ամրագրումն է ստացել: Հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռված պաշտպանության համատեքստում պետք է դիտարկել 30.06.2021 թվականին ընդունված ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված այն նորամուծությունը, որով մեղադրյալը զրկվել է սուտ ցուցմունք տալու համար քրեական պատասխանատվության անձեռնմխելիությունից՝ սահմանափակվելով կամ լուրջություն պահպանելու, կամ ճշմարտացի ցուցմունք տալու հնարավորություններով: Օրենսգիրքը ձեռքագատվել է մեղադրյալի սուտ ցուցմունք տալու իրավունքից կամ սուտ ցուցմունքի համար պատասխանատվության անձեռնմխելիությունից՝ նախ այն հիմնավորմամբ, որ դատավարության որևէ սուբյեկտ չպետք է վարույթն իրականացնող մարմնին իրականությանն ակնհայտորեն չհամապատասխանող տեղեկություն տրամադրելու արտոնություն ունենա, բացի այդ, մեղադրյալին նման իրավունքի վերապահումը բացասաբար է անդրադառնում հենց նրա տված ցուցմունքի ապացուցողական նշանակության վրա, քանի որ գնահատող սուբյեկտն այն դիտարկում է անվստահության և անարժանահավատության նախապաշարումի

¹⁶ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 20-րդ հոդվածի 2-րդ մաս.

¹⁷ 30.06.2021 թվականին ընդունված ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Վարույթի իրականացումը հանրային գործունեություն է, որի ընթացքում և արդյունքում ապահովվում է հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռված պաշտպանությունը»:

պրիզմայով: Հետևաբար, մեղադրյալը պետք է իրավունք ունենա կա՛մ պահպանել լուծություն կա՛մ տալ ճշմարտացի ցուցմունքներ¹⁸:

Արդյունքում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 504-րդ հոդվածը, ի թիվս տարբեր իրավական հարաբերություններում տարբեր կարգավիճակ ունեցող մասնակիցների կողմից իրականությանը չհամապատասխանող տեղեկություններ հայտնելու կամ ամրագրելու դեպքերի, պատիժ սահմանեց նաև քրեական վարույթով (գործով) մեղադրյալի կողմից սուտ ցուցմունք տալու համար՝ քրեական վարույթով սուտ ցուցմունք տալու հանցագործությունը որևէ կերպ չկապելով անձի դատավարական կարգավիճակի հետ:

Այսպիսով՝ ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգիրքը մեղադրյալին զրկել է սուտ ցուցմունք տալու նախկինում առկա արտոնությունից, ինչը հիմնավորվում է մեղադրյալին իր իրավունքը չարաշահելու հնարավորությունից զրկելու և միևնույն ժամանակ նրա ցուցմունքի նկատմամբ վստահություն ձևավորելու անհրաժեշտությամբ¹⁹:

Գլուխ 3. Սուտ ցուցմունք տալու համար պատասխանատվությունից ազատելու հիմքերի առանձնահատկությունները

Խոսելով սուտ ցուցմունք տալու համար պատասխանատվության հիմքերի մասին՝ հարկ ենք համարում նախ և առաջ հակիրճ անդրադառնալ հանցակազմի քրեահրավական բնույթագրին: Այսպես՝ հանցակազմի հիմնական անմիջական օբյեկտ են հանդիսանում արդարադատության իրականացման և դատական համակարգի նորմալ գործունեության ապահովմանն ուղղված հասարակական հարաբերությունները, որպես լրացուցիչ օբյեկտ կարող են հանդես գալ քաղաքացիների իրավունքներն ու օրինական շահերը: Սուտ ցուցմունք տալը դրսևորվում է մինչդատական կամ դատական վարույթում հարցաքննվելիս իրականությանը չհամապատասխանող տեղեկություններ հաղորդելու ձևով²⁰: Ընդ որում՝ իրականությանը չհամապատասխանող տեղեկությունները պետք է վերաբերեն այն հանգամանքներին, որոնք ներառված են կոնկրետ քրեական վարույթով ապացուցման առարկայի մեջ, ինչով էլ պայմանավորված հանցակազմի ձևավորման համար կարևորվում է գործի լուծման համար էական նշանակություն ունենալու կամ գործի կամ վարույթի ընթացքը խաթարելու պայմանը: Հանցակազմի սուբյեկտը հատուկ է, որպես այդպիսին կարող են

¹⁸ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հիմնավորումներ. ՀՀ կառավարության նիստի 2011 թվականի մարտի 10-ի N 9 արձանագրություն, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգին հավանություն տալու մասին

¹⁹ Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգային լուծումների, նորարարական մոտեցումների և հիմնական ինստիտուտների մեկնաբանման գործնական ուղեցույց, Եվրոպայի խորհուրդ, հուլիս, 2022թ.

²⁰ Վերաբերելի մասով՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք: Հատուկ մաս (վեցերորդ հրատարակություն՝ փոփոխություններով և լրացումներով), Երևանի պետ. համալս. Եր., ԵՊՀ իրատ., 2012, Criminal law of the Republic of Armenia. Special part (sixth edition with changes and additions):/ Yerevan State University Yerevan: YSU ed., 2012,

հանդիսանալ վկան, տուժողը, մեղադրյալը: Հանցակազմի սուբյեկտիվ կողմը բնութագրվում է ուղղակի դիտավորությամբ. հանցակազմի սուբյեկտը պետք է գիտակցի, որ հաղորդում է իրականությանը չհամապատասխանող տեղեկություններ: Արարքն ավարտված է համարվում սուտ ցուցմունքն արձանագրելու պահից:

Միևնույն ժամանակ օրենսդիրը նախատեսել է սուտ ցուցմունք տված անձանց, այդ թվում՝ մեղադրյալին պատասխանատվությունից ազատելու հատուկ հիմք՝ այն խրախուսական նորմի ձևով ամրագրելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 504-րդ հոդվածի 3-րդ մասով: Համաձայն դրա սուտ ցուցմունք տված անձն ազատվում է այդ արարքի համար պատասխանատվությունից, եթե նա հիմնական գործի մինչդատական վարույթի կամ դատական քննության ընթացքում՝ մինչև վարույթն իրականացնողի կողմից դատավճիռ կամ այլ վերջնական (վարույթը եզրափակող) որոշում կայացնելը, կամովին հայտնել է իր տված սուտ ցուցմունքի մասին:

Մինչ նշված նորմի բովանդակային վերլուծությանն անցնելը՝ հարկ ենք համարում անդրադառնալ ՀՀ նախկին քրեական օրենսգրքի 338-րդ հոդվածում տեղ գտած խրախուսական նորմին և դրա գործողության պայմաններում նշված հանցակազմին տրված մեկնաբանություններին, որոնք վերաբերելի մասով արդիական պետք է համարել նաև առկա իրավակարգավորման առնչությամբ²¹:

Ըստ 2003 թվականին ընդունված ՀՀ քրեական օրենսգրքի 338-րդ հոդվածի 3-րդ մասի՝ քննարկվող արարքը կատարելու համար անձը ենթակա չէր քրեական պատասխանատվության, եթե նա նախնական քննության կամ դատական քննության ընթացքում մինչև դատարանի կողմից դատավճիռ կամ որոշում կայացնելը կամովին հայտնել էր իր տված սուտ ցուցմունքի մասին:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, քննարկման առարկա դարձնելով այն իրավիճակը, երբ սուտ ցուցմունք տալու հանցանքի հատկանիշներով քրեական գործը հարուցվել էր և անձին մեղադրանք ներկայացնելուց հետո ուղարկվել էր դատարան ժամանակագրական առումով ավելի շուտ քան, հիմնական գործով (այսինքն՝ այն գործով, որի շրջանակներում տրվել է սուտ ցուցմունքը) վերջնական դատական ակտ կայացնելը, դիրքորոշում արտահայտեց այն մասին, որ սուտ ցուցմունք տալու հանցակազմի առկայության կամ բացակայության մասին հետևության հնարավոր կլինի հանգել միայն հիմնական քրեական գործով վերջնական դատական ակտը կայացնելուց հետո: Հակառակ մոտեցման պարագայում պարզապես խախտվում է ապացույցների գնահատման այն սկզբունքը համաձայն որի՝ ոչ մի տվյալ նախապես հավաստի ապացույցի ուժ չունի²²: Արդեն նշվեց, որ արտահայտված իրավական դիրքորոշումն արդիական է նաև ՀՀ գործող քրեական օրենսգրքի 504-րդ հոդվածով նախատեսված հանցակազմի մեկնաբանման ու կիրառման առնչությամբ: Ավելին, սուտ ցուցմունք տալու համար անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հարցի լուծման տեսան-

²¹ Կարեն Լևոնի Սարուխանյանի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի օգոստոսի 27-ի թիվ ԼԴ/0301/01/09 որոշում

²² Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի օգոստոսի 27-ի թիվ ԼԴ/0301/01/09 որոշման 24-րդ կետը

կյունից կարևոր համարելով մինչև հիմնական գործով վարույթը եզրափակող դատավարական ակտ կայացնելն անձի դրսևորած վարքագիծը, օրենսդիրը 504-րդ հոդվածի 4-րդ մասով տվել է հիմնական գործ հասկացության ձևակերպումը՝ այն սահմանելով որպես գործ, որի շրջանակներում տրվել է սուտ ցուցմունքը:

Այսպիսով՝ կատարված վերլուծությունների արդյունքում կարող ենք միանշանակ արձանագրել, որ անձին, այդ թվում մեղադրյալին, սուտ ցուցմունք տալու համար պատասխանատվության ենթարկելու մասին խոսք կարող է գնալ բացառապես հիմնական գործը (վարույթը) եզրափակող դատավարական ակտի կայացումից հետո: Ընդ որում՝ թեև օրենսդիրը խրախուսական նորմի գործողությունից օգտվելը հնարավոր է համարում մինչև վարույթը եզրափակող որոշման կայացման պահը տրված սուտ ցուցմունքի մասին հայտնելու դեպքում, սակայն գործող քրեադատավարական օրենսդրության կարգավորումներից ելնելով կարելի է ասել, որ ճիշտ կլիներ այդ պահը կապել ոչ թե եզրափակիչ որոշման կայացման, այլ դրա ուժի մեջ մտնելու հետ: Մասնավորապես՝ եզրափակիչ որոշումներից քրեական վարույթը կարճելու մասին որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում օրենսգրքով սահմանված բողոքարկման ժամկետը լրանալու, իսկ բողոքարկվելու դեպքում՝ այն վերջնականապես հաստատվելու պահից²³: Առաջին ատյանի դատարանի՝ եզրափակիչ դատական ակտն օրինական ուժի մեջ է մտնում վերաքննության կարգով բողոքարկման ժամկետն անցնելուց հետո, եթե այն բողոքարկված չի եղել²⁴: Սա նշանակում է, որ քանի դեռ եզրափակիչ դատավարական ակտն ուժի մեջ չի մտել, առկա է վարույթը շարունակելու հնարավորություն (ընդ որում, ոչ թե բացառիկ վարույթի կարգով, այլ սովորական ռեժիմով), որի պայմաններում անձը գործնականում կարող է փոխել իր ցուցմունքները և հայտնել նախկինում իր տված սուտ ցուցմունքի մասին: Գտնում ենք, որ նման իրավիճակներում անձին խրախուսական նորմի գործողությունից օգտվելու հնարավորությունից զրկելը միայն այն հիմնավորմամբ, դրա գործողությունը կապվել է եզրափակիչ որոշման կայացման, այլ ոչ թե օրինական ուժի մեջ մտնելու պահի հետ, ոչ միայն չի արտահայտի օրենսդրի կամքը, այլ նաև իրավական առումով խոցելի կլինի: Այսպիսով՝ թեև օրենքի ձևակերպումից ստացվում է, որ անձը խրախուսական նորմի նախատեսած հնարավորությունից կարող է օգտվել մինչև վարույթով վերջնական որոշում կայացնելը, սակայն գտնում ենք, որ խրախուսական նորմը կիրառելի կլինի նաև այն անձանց նկատմամբ, ովքեր իրենց կողմից տրված ցուցմունքի մասին կհայտնեն մինչև կայացված վերջնական որոշման ուժի մեջ մտնելու պահը:

Հանցակազմի զարգացման պատմությունն ու առկա իրավակարգավորումները հաշվի առնելով՝ կարող ենք ասել նաև, որ էական է ոչ միայն հիմնական գործով վարույթը եզրափակող ակտի ձևական առկայությունը, այլ նաև դրա բովանդակությունը և դրանում անձի ցուցմունքներին տրված այնպիսի գնահատականը, ինչից ակհայտ կդառնա, որ անձը տվյալ վարույթի ընթացքում տվել է սուտ

²³ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 207-րդ հոդվածի 11-րդ մաս

²⁴ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 281-րդ հոդվածի 1-ին մաս

ցուցմունք, ինչը և հիմք կհանդիսանա սուտ ցուցմունք տալու առերևույթ հանցանքի կապակցությամբ քրեադատավարական ընթացակարգի մեկնարկի համար: Այս առումով իրենից հետաքրքրություն է ներկայացնում այն իրավիճակի կապակցությամբ գործող և նախկին օրենսգրքերի կարգավորումները, երբ անձի ցուցմունքները չէին կարող էական նշանակություն ունենալ գործի լուծման համար կամ խաթարել վարույթի ընթացքը: Թե՛ նախկին և թե՛ գործող քրեական օրենսգրքերով այդ հանգամանքը դիտվել է որպես անձին քրեական պատասխանատվությունից ազատելու հիմք, սակայն եթե նախկին քրեական օրենսգրքով այդ դրույթը տեղ էր գտել 338-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված խրախուսական նորմի մեջ, ապա գործող օրենսգրքում այն ամրագրվել է հոդվածի դիսպոզիցիան ձևակերպելիս և ներկայացվել որպես հանցակազմը բացառող հանգամանք: Կարծում ենք, որ վերջին կարգավորումն ավելի ճիշտ է, քանի որ տրված սուտ ցուցմունքի՝ վարույթի համար ոչ էական նշանակություն ունենալու հանգամանքն իր բնույթով արարքի հանրային վտանգավորությանը վերաբերող հատկանիշ է, այլ ոչ հանցավորին սոցիալական նշանակություն ունեցող որոշակի դրական վարքագծի դրդող և (կամ) հանցանքի կանխմանը (բացահայտման) նպաստող միջոց, հետևաբար այն իրավամբ տեղ է գտել հանցավոր արարքի նկարագրության մեջ՝ օգտագործվելով որպես հանցակազմը ձևակերպելու և դրա սահմանները գծելու գործիք:

Շարունակելով նախկին և գործող քրեական օրենսգրքերում տեղ գտած խրախուսական նորմերի համեմատությունը՝ հարկ ենք համարում անդրադառնալ նաև գործող օրենսգրքով կատարված ևս մեկ թերության շտկման, ինչը նույնպես գործնականում խնդրահարույց իրավիճակների պատճառ էր դառնում: Այս դեպքում խոսքը նախկին օրենսգրքի խրախուսական նորմի այն ձևակերպման մասին է՝ համաձայն որի անձը ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության, եթե նա մինչև դատարանի կողմից դատավճիռ կամ որոշում կայացնելը կամովին հայտնել է իր տված սուտ ցուցմունքի մասին: Նման իրավակարգավորման պայմաններում խնդիրներ էին առաջանում բոլոր այն դեպքերում, երբ քրեական վարույթը սահմանափակվում էր նախաքննությամբ և գործը դատարան չէր ուղարկվում: Այդ դեպքում, որքան էլ որ վարույթը եզրափակող դատավարական ակտում ընդգծվեր վարույթի մասնակցի կողմից տրված ցուցմունքի սուտ լինելը, միևնույն է, անձը չէր կարող դրա համար պատասխանատվության ենթարկվել, քանի որ տվյալ ժամանակ գործող կարգավորումների պայմաններում հնարավորություն ուներ մինչև դատարանի կողմից համապատասխան ակտ կայացնելն իր տված սուտ ցուցմունքի մասին հայտնելով ազատվել պատասխանատվությունից: Ասվածի ճշմարտացիությունը հաստատվում է նաև ՀՀ վճռաբեկ դատարանի հիշատակված որոշմամբ արտահայտված դիրքորոշմամբ՝ համաձայն որի անձն իր կողմից տրված սուտ ցուցմունքի համար ենթակա է քրեական պատասխանատվության միայն դատաքննության արդյունքներով կայացված վերջնական դատական ակտի գոյության պայմաններում:

վկայակոչված որոշումից հետո շրջանառված՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքում փոփոխություններ կատարելու վերաբերյալ նախագծերի²⁵ ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ դրանց միջոցով փորձ է արվել լուծել խնդիրը, սակայն այն իր հանգուցալուծումը ստացել է միայն 2021 թվականի քրեական օրենսգրքի ընդունմամբ, որով խրախուսական նորմից օգտվելու հնարավորությունը կապվել է վարույթն իրականացնողի կողմից վերջնական (վարույթը եզրափակող) որոշման կայացման հետ:

Այնուհանդերձ՝ գտնում ենք, որ նման կարգավորումը, գործնականում առաջ եկող խնդիրը լուծելու հետ միաժամանակ, ամբողջությամբ հաշվի չի առել ՀՀ գործող քրեական դատավարության օրենսգրքի որոշ նորամուծություններ, մասնավորապես՝ քրեական հետապնդում չհարուցելու կամ դադարեցնելու ինստիտուտի առանձնահատկություններն այն տեսանկյունից, որ թեև դրանք ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի իմաստով չեն համարվում եզրափակիչ դատավարական ակտեր²⁶, սակայն խնդրո առարկա հարցի լուծման համար, ինչպես նաև անձի համար իրավական հետևանքների առաջացման առումով, երբեմն ավելի կարևոր նշանակություն կարող են ունենալ, քան, օրինակ, քրեական վարույթը կարճելու մասին որոշումն է: Այս առումով կարող են առաջանալ իրավիճակներ, երբ անձի տված սուտ ցուցմունքը, գնահատվելով որպես թույլատրելի և արժանահավատ ապացույց, օգտագործվի որոշակի անձի կամ անձանց նկատմամբ քրեական հետապնդում չհարուցելու (դադարեցնելու) մասին որոշում կայացնելու համար, սակայն քրեական վարույթն այդ որոշումից անմիջապես հետո չավարտվի և տարբեր հանգամանքներով պայմանավորված շարունակվի տևական ժամանակ: Նման իրավիճակներում սուտ ցուցմունք տված անձի կողմից այդ նույն վարույթի շրջանակներում իր տված սուտ ցուցմունքի մասին հայտնելու դեպքում խրախուսական նորմի կիրառումը կբխի օրենքից, սակայն չի լինի արդարացված, քանի որ անձի տված սուտ ցուցմունքն արդեն կարող է հիմք հանդիսացած լինել կոնկրետ անձանց քրեական պատասխանատվությունից ազատելու համար, իսկ այդ որոշումը վերանայելու հիմքեր մի շարք իրավիճակներում կարող են և չլինել:

Գոյություն ունեցող խնդիրը, թերևս, կարող է վերագրվել նախկին քրեական օրենսդրության պայմաններում կիրառվող այն պրակտիկային, երբ վարույթն իրականացնող քննիչի կողմից քրեական հետապնդում չհարուցելու (դադարեցնելու) և քրեական վարույթը կարճելու մեկ որոշում էր կայացվում, հետևաբար քննարկվող հարցի կապակցությամբ այդ երկու ինստիտուտները միմյանցից տարանջատելու անհրաժեշտությունը ևս առկա չէր, սակայն գործող իրավակարգավորումների պայմաններում, գտնում ենք, որ խրախուսական նորմը պետք է սահմանվեր այնպիսի ձևակերպմամբ, որ դրա գործողությունը կապվեր ոչ թե կամ

²⁵ Իրավական ակտերի նախագծերի հրապարակման միասնական կայք՝ <https://www.e-draft.am/>

²⁶ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի 35-րդ կետի համաձայն՝ եզրափակիչ դատավարական ակտեր են համարվում տվյալ վարույթի ընթացքն ավարտող դատավարական ակտ, ներառյալ եզրափակիչ դատական ակտը:

ոչ միայն վարույթը եզրափակող որոշման, այլ վերագրվող հանցանքի կապակցությամբ անձի պատասխանատվության հարցը լուծող վերջնական դատավարական ակտի հետ:

Գլուխ 4. Մեղադրյալին սուտ ցուցմունք տալու համար պատասխանատվության ենթարկելու գործնականում առկա իրավիճակը

Համաձայնելով ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի մոտեցումներին և դրա հիմնավորումներին՝ պետք է ընդունել, որ մեղադրյալին սուտ մատուցության հատկանիշներ չպարունակող սուտ ցուցմունք տալու արտոնությունից զրկելը և ցուցմունք տալու ցանկություն հայտնելու դեպքում միայն ճշմարտացի ցուցմունք տալու պարտականության կատարումը քրեական պատասխանատվության սպառնալիքով ապահովելը, ՀՀ քրեական և քրեական դատավարության օրենսգրքերի շուրջ 3-ամյա գործողության պայմաններում չի ապահովել օրենսդրի նպատակների իրագործումը, միևնույն ժամանակ որոշակի իրավիճակներում կարող է առաջացնել դրանց գործնական կիրառության հետ կապված մի շարք հարցեր:

Հաշվի առնելով խնդրո առարկա հարցի նախկինից էականորեն տարբերվող կարգավորումները՝ կարելի էր սպասել, որ նոր քրեական և քրեական դատավարության օրենսգրքերի գործողության պայմաններում մեղադրյալի կողմից ոչ ճշմարտացի ցուցմունքներ տալու դեպքերը պետք է ունենային էական նվազում: Այս դեպքում խոսքը ոչ թե օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով հաստատված՝ մեղադրյալի կողմից սուտ ցուցմունք տալու հանցագործության դեպքերի մասին է, այլ գործնականում հաճախ հանդիպող այն իրավիճակների, երբ քրեական դատավարության ցանկացած փուլում վարույթն իրականացնող պաշտոնատար անձի դատավարական ակտերում մեղադրյալի կողմից տրված ցուցմունքները որակվում են որպես ոչ ճշմարտացի՝ քրեական պատասխանատվությունից խուսափելու կամ այն մեղմելու նպատակ հետապնդող: Սրա հետ կապված տեղին կլինի նորից հիշել, որ նոր օրենսգրքերով ընդունված մոտեցման նպատակներից մեկը եղել է մեղադրյալի ցուցմունքների՝ որպես ապացույցի տեսակի նկատմամբ վստահության բարձրացումը, ինչը նշանակում է, որ վարույթն իրականացնող մարմինը, յուրաքանչյուր դեպքում մեղադրյալի ցուցմունքը գնահատելիս, պետք է նկատի ունենա, որ մեղադրյալը սուտ ցուցմունք տալու համար ենթակա է քրեական պատասխանատվության և ցուցմունք է տվել այդ մասին նախազգուշացված լինելու ու դրա սպառնալիքի գործողության պայմաններում:

Անդրադառնալով մեղադրյալի ցուցմունքների գնահատմանը՝ պետք է նշել, որ դրանց, ինչպես վարույթի ընթացքում հավաքված մյուս ապացույցներին, հիմնական ու վերջնական քրեադատավարական վերաբերմունքը ցուցաբերվում է դատարանի կողմից՝ եզրափակիչ դատական ակտ կայացնելիս, սակայն ինչպես նախկին, այնպես էլ ներկա քրեական դատավարության օրենսգրքի կարգավորումների պայմաններում, քրեական դատավարության համապատասխան փուլերում, ինչպես նախաքննական մարմինը, այնպես էլ դատախազը, գնահա-

տում են վարույթով ձեռք բերված ապացույցները, այդ թվում՝ մեղադրյալի ցուցմունքները՝ դրանց նկատմամբ ամփոփիչ վերաբերմունքն արտացոլելով կոնկրետ դատավարական փաստաթղթերում, իսկ դատախազը մեղադրյալի ցուցմունքների ճշմարտացիության (արժանահավատության) վերաբերյալ պաշտոնական գնահատական է հնչեցնում նաև եզրափակիչ ելույթների ժամանակ՝ կատարելով հետազոտված ապացույցների վերլուծություն և գնահատում:

Նման պայմաններում, կարծում ենք, որ նախկին օրենսգրքերի կարգավորումների ժամանակ հաճախ հանդիպող իրավիճակները, երբ մեղադրյալի ցուցմունքին, այլ աղբյուրներից ստացված ապացույցներով չհաստատվելու դեպքում, վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից մակերեսորեն տրվում էր գնահատական՝ այն պարզապես սուտ և քրեական պատասխանատվությունից խուսափելու նպատակ հետապնդող որակվելով, գործող օրենսգրքերի պայմաններում չպետք է տեղ գտնեն: Առկա կարգավորումների պայմաններում ինչպես դատարանը, այնպես էլ ապացույցների գնահատում կատարող վարույթի հանրային մասնակիցները, մեղադրյալի ցուցմունքների ճշմարտացիության վերաբերյալ դատողություններ կատարելիս պետք է ցուցաբերեն լրացուցիչ զսպվածություն և զգուշավորություն, իսկ մեղադրյալի ցուցմունքները որպես սուտ ցուցմունք գնահատելիս նկատի ունենան, որ այդ գնահատականը ոչ թե պարզապես հերթական ապացույցին տրված գնահատական է, այլև դրանով կատարվում է պաշտոնական հայտարարություն մեղադրյալի կողմից հանցավոր վարքագիծ դրսևորելու վերաբերյալ (համենայն դեպս այն իրավիճակներում, երբ մեղադրյալի ցուցմունքները էական նշանակություն են ունեցել գործի լուծման համար կամ խաթարել են գործի կամ վարույթի ընթացքը): Սա նշանակում է, որ նման արձանագրման պայմաններում ապացույց գնահատողը պետք է պատրաստ լինի ձեռնարկելու համապատասխան քրեադատավարական ընթացակարգ՝ դեպքը դիտելով որպես իր լիազորություններն իրականացնելիս առերևույթ հանցանքի հատկանիշներ հայտնաբերելու իրավիճակ:

Այսպիսով, ընդունելով, որ դատական պրակտիկայում մեղադրյալի կողմից ոչ ճշմարտացի տեղեկություններ հաղորդելու վարքագծից ձեռնպահ մնալու իրավիճակների կտրուկ ավելացում տեղի չի ունեցել, կարելի էր սպասել, որ նոր օրենսգրքերի կարգավորումների պայմաններում պետք է տեղի ունենար սուտ ցուցմունք տալու համար մեղադրյալին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու դեպքերի թվի ավելացում, այնինչ դատական տեղեկատվական համակարգում գրանցված տվյալների որոնման արդյունքում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 504-րդ հոդվածի հատկանիշներով դատարան ուղարկված գործերի վերաբերյալ տեղեկություններ չեն հայտնաբերվել²⁷:

Եզրակացություն

ՀՀ գործող քրեական դատավարության օրենսգիրքը մեղադրյալին զրկել է սուտ ցուցմունք տալու նախկինում առկա արտոնությունից՝ ամրագրելով, որ

²⁷ <https://datalex.am/>

մեղադրյալը կամ պետք է տա ճշմարտացի ցուցմունք, կամ պահպանի լռություն, իսկ գործող քրեական օրենսգիրքը մեղադրյալի կողմից սուտ ցուցմունք տալը դիտել է հանցագործություն՝ համարելով, որ մեղադրյալի վրա դրված նշված դատավարական պարտականության կատարումը պետք է ապահովվի պատժի սպառնալիքով: Կատարված փոփոխությունների նպատակը եղել է մի կողմից մեղադրյալի ցուցմունքի նկատմամբ վստահության բարձրացումը, մյուս կողմից արդարադատությունը հարգելու, դրա նկատմամբ պատասխանատու վերաբերմունք ապահովելու, ինչպես նաև հանրային ռեսուրսի վատնումը կանխելու ձգտումը: Չնայած նոր քրեական և քրեական դատավարության օրենսգրքերի որդեգրած մոտեցմանն ու դրանց ընդունմամբ տեղի ունեցած էական փոփոխություններին՝ դատական պրակտիկայում մեղադրյալների կողմից սուտ ցուցմունք տալու վարքագծից ձեռնպահ մնալու միտում չի նկատվում: Դրան հակառակ՝ սահմանված քրեական պատասխանատվության պայմաններում սուտ ցուցմունք տալու համար մեղադրյալին քրեական պատասխանատվության ու պատժի ենթարկելու դեպքեր չեն արձանագրվել: Ասվածը նշանակում է, որ մեղադրյալի կողմից սուտ ցուցմունք տալու դեպքերին իրավասու մարմինների կողմից պատշաճ կերպով արձագանքելու պրակտիկա դեռևս չի ձևավորվել: Դատական պրակտիկայում պատշաճ մոտեցման ձևավորումն անհրաժեշտ է խնդրո առարկա հարցի կապակցությամբ ՀՀ քրեական և քրեական դատավարության նոր օրենսգրքերի հիմքում դրված գաղափարի կենսագործումն ապահովելու համար:

Գրականության ցանկ (reference list, список литературы)

1. Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգիրք (օրենսգրքեր ընդունված 07.03.1961 թվականին, 18.03.2003 թվականին, 05.05.2021 թվականին)

Criminal Code of the Republic of Armenia (codes adopted on: 07.03.1961, 18.03.2003, 05.05.2021)

2. Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգիրք (օրենսգրքեր ընդունված 30.06.2021 թվականին, 01.07.1998 թվականին)

Criminal Procedure Code of the Republic of Armenia (codes adopted on 30.06.2021, 01.07.1998)

3. Կարեն Լևոնի Սարուխանյանի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի օգոստոսի 27-ի թիվ ԼԴ/0301/01/09 որոշում

Decision No. ԼԴ/0301/01/09 of the Court of Cassation of August 27, 2010 in the case of Karen Sarukhanyan

URL: <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docID=65608> (access 05.04.2025)

4. Իսպանիայի Թագավորության քրեական օրենսգիրք

Criminal Code of the Kingdom of Spain (1995, as amended 2014)

URL: https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Criminal_Code_2016.pdf (access 06.04.2025)

5. Շվեյցարական Համադաշնության քրեական օրենսգիրք

Criminal Code of the Federal Republic of Switzerland

URL: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/54/757_781_799/en (access 06.04.2025)

6. Գերմանիայի Դաշնության քրեական օրենսգիրք

Criminal Code of the Federal Republic of Germany

URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html (access 06.04.2025)

7. Ֆրանսիայի Հանրապետության քրեական օրենսգիրք

Penal Code of the Republic of France

URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070719/LEGISCTA000006165311/#LEGISCTA000006165311 (access 06.04.2025)

8. Նորվեգիայի Թագավորության քրեական օրենսգիրք

Criminal Code of the the unified kingdom of Norway

URL: https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-05-20-28/*#* (access 06.04.2025)

9. Perjury Act 1911,

URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/1-2/6/contents> (access 18.04.2025)

10. The Criminal Justice Act 1987,

URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1987/38/contents> (access 18.04.2025)

11. United States Code Title 18, Crimes and Criminal Procedure: Title 18, Crimes and criminal procedure: Perjury, False declarations.

URL: <https://uscode.house.gov/> (access 18.04.2025)

12. UNITED STATES v. DUNNIGAN, 507 U.S. 87 (1993):

URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/507/87/> (access 18.04.2025)

13. Բեգինան ընդդեմ Ջ.-ի (պատասխանող), 22.06.2000 թվականի դատավճիռ: HOUSE OF LORDS, OPINIONS OF THE LORDS OF APPEAL FOR JUDGMENT IN THE CAUSE REGINA v. Z (RESPONDENT) (On Appeal from the Court of Appeal (Criminal Division))

URL: <https://publications.parliament.uk/pa/ld199900/ldjudgmt/jd000622/z-1.htm> (access 18.04.2025)

14. Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հիմնավորումներ. ՀՀ կառավարության նիստի 2011 թվականի մարտի 10-ի N 9 արձանագրություն, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգին հավանություն տալու մասին

Justifications for the new Criminal Procedure Code of the Republic of Armenia: Minutes of the RA Government Session No. 9 of March 10, 2011, on Approval of the Concept of the New Criminal Procedure Code of the Republic of Armenia

15. Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգային լուծումների, նորարարական մոտեցումների և հիմնական ինստիտուտների մեկնաբանման գործնական ուղեցույց, Եվրոպայի խորհուրդ, հուլիս, 2022թ.

Practical guide to interpreting conceptual solutions, innovative approaches and key institutions of the new Criminal Procedure Code of the Republic of Armenia, Council of Europe, July 2022.

16. Հայաստանի Հանրապետության քրեական իրավունք: Հատուկ մաս (վեցերորդ հրատարակություն՝ փոփոխություններով և լրացումներով), Երևանի պետ. համալս. եր., ԵՊՀ հրատ., 2012.

Criminal law of the Republic of Armenia. Special part (sixth edition with changes and additions):/ Yerevan State University Yerevan: YSU ed., 2012,

17. Raimov A., Raimova N. BRIEFS ON THE HISTORY OF ANCIENT ROME/JUSTICE. Legal, scientific and practical publication. ISSN (E): 2181-8991. 2/2021. Tashkent, 2021. B.46. 10. Khayriev Nodirjon

18. Neo Science Peer Reviewed Journal. Volume 29. SOME REFLECTIONS ON A RETROSPECTIVE ANALYSIS OF LIABILITY FOR PERJURY. ISSN (E): 2949-7701. January-2025 Sattarov Avazbekovich.

URL: <https://www.neojournals.com/index.php/nsprj/article/view/479/455> (access 10.04.2025)

19. Շառլ Լյուի Մոնտեսքյու, «Օրենքների ոգու մասին» աշխատություն, Գիրք 29: Montesquieu: THE SPIRIT OF LAWS: Book 29.

URL: <https://montesquieu.ens-yon.fr/spip.php?rubrique226> (access 11.04.2025)

20. Իրավական ակտերի նախագծերի հրապարակման միասնական կայք. Unified website for the publication of draft legal acts.

URL: <https://www.e-draft.am/> (access 11.04.2025)

21. «Դատալեքս» դատական տեղեկատվական համակարգ. 'Datalex' judicial information system

URL: <https://datalex.am/> (access 11.04.2025)

Vigen Harutyunyan

Head of the Division for Supervision of the Activities of the Prosecutor's Offices of Military Garrisons of the Central Military Prosecutor's Office of the Republic of Armenia, First Rank Counsellor of Justice

Haykuhi Martikyan

Prosecutor of the Military Prosecutor's Office of Yerevan Garrison

**ISSUES OF HOLDING A DEFENDANT CRIMINALLY LIABLE
FOR GIVING FALSE TESTIMONY²⁸**

Abstract

The Criminal Code and Criminal Procedure Code of the Republic of Armenia establish grounds for holding a defendant criminally liable for perjury (false declarations). Despite this, the legal practice formed under the application of previous regulations still persists, whereby a defendant, in exercising their right to defense, is considered free to choose their means of defense - including giving false testimony when under an obligation to tell the truth.

This scientific article presents a comprehensive analysis of the current practical situation concerning this issue. The analysis is based on a comparative legal study of domestic and foreign criminal and criminal procedure legislation, judicial practice, scientific approaches found in various sources, and the precedential decisions of the Court of Cassation of Armenia.

Based on the conducted research, the conclusion is drawn that the competent authorities do not respond adequately, in accordance with the law, to cases where a defendant commits a perjury. The issues discussed in the article become especially relevant in the context of the fact that, despite the existence of necessary legal foundations, no consistent practice has yet developed within the three years of the Criminal and Criminal Procedure Codes being in force, regarding holding defendants criminally liable. This, in turn, hinders the effective implementation of the fundamental goals underlying the current criminal and criminal procedure legislation concerning this matter.

Keywords: perjury; criminal liability; accused; limits of the right to defense; false accusation; incentive norm.

²⁸ The article was presented on 05.05.2025 and was reviewed on 09.06.2025.

Виген Арутюнян

Начальник отдела контроля за деятельностью прокуратур военных гарнизонов центральной военной прокуратуры Республики Армения, советник юстиции первого класса

Айкуи Мартикян

Прокурор Военной прокуратуры Ереванского гарнизона

**ВОПРОСЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ОБВИНЯЕМОГО К УГОЛОВНОЙ
ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ДАЧУ ЛОЖНЫХ ПОКАЗАНИЙ²⁹**

Абстракт

Уголовный кодекс и Уголовно-процессуальный кодекс Республики Армения предусматривают основания для привлечения обвиняемого к уголовной ответственности за дачу ложных показаний. Тем не менее, в практике до сих пор сохраняется подход, сформировавшийся в рамках ранее действовавшего регулирования, согласно которому обвиняемый, реализуя право на защиту, свободен в выборе средств защиты и может осуществлять свою защиту, в том числе, путём дачи ложных показаний.

В статье комплексно представлен существующий на практике подход к рассматриваемому вопросу. Анализ основан на сравнительно-правовом исследовании уголовного и уголовно-процессуального законодательства, действовавшего в разные периоды как в Республике Армения, так и в других государствах, а также судебной практики, научных подходов, представленных в различных источниках, и правовых позиций Кассационного суда РА.

На основе проведённого исследования сделан вывод, что на случаи дачи ложных показаний обвиняемыми уполномоченные органы не реагируют должным образом в установленном законом порядке. Вопросы, поднятые в статье, приобретают особую актуальность в том контексте, что, несмотря на наличие необходимых правовых оснований, за три года действия новых Уголовного и Уголовно-процессуального кодексов Республики Армения практика привлечения обвиняемых к уголовной ответственности за дачу ложных показаний так и не сформировалась, что, в свою очередь, препятствует достижению целей, заложенных в основе действующего уголовного и уголовно-процессуального законодательства по данному вопросу.

Ключевые слова: лжесвидетельство; уголовная ответственность; обвиняемый; пределы права на защиту; ложное обвинение; поощрительная норма.

²⁹ Статья была представлена 05.05.2025 и прошла рецензирование 09.06.2025.